

Road-side Dog jako „przepisanie”
Pieska przydrożnego, czyli jak Czesław Miłosz
przedstawia sam siebie
czytelnikowi amerykańskiemu

Road-side Dog as “rewriting” of *Piesek przydrożny*
or: How Czesław Miłosz presents himself
to American readers

Aleksander Gomola

 <https://orcid.org/0000-0002-3929-2210>

JAGIELLONIAN UNIVERSITY
a.gomola@uj.edu.pl

Data zgłoszenia: 9.02.2018 r. | Data akceptacji: 10.06.2018 r.

ABSTRACT | The article explores André Lefevere’s rewriting/refraction perspective in literary translation on the basis of the Polish and English versions of Czesław Miłosz’s book *Piesek Przydrożny* (*Road-side Dog*). Differences between the original and its translation identified in the analysis suggest that *Road-side Dog* may be seen as a Lefeverian “rewriting” of the original and as such it both confirms and strengthens a unique position of Miłosz and his oeuvre in American literary system.

KEYWORDS | rewriting, refraction, American literary system, poetry translation, André Lefevere, Czesław Miłosz

Wstęp

Opublikowany w 1997 roku *Piesek przydrożny* to wyróżniająca się pozycja w późnej twórczości Czesława Miłosza, zarówno ze względu na formę (zbiór krótkich tekstów prozatorskich i poetyckich), jak i doskonale przyjęcie przez czytelników (nagroda literacka Nike). Bardzo szybko, bo rok później, ukazało się jej tłumaczenie angielskie w przekładzie samego Miłosza i Roberta Hassa, pod tytułem *Road-side Dog*¹, przy czym porównanie wersji polskiej i angielskiej pokazuje, że mamy do czynienia z dwiema różnymi pod wieloma względami książkami, zarówno gdy idzie o dobór tekstów pojawiających się w obu wersjach, jak i o samo ich tłumaczenie.

Zwrócił już na to uwagę Andrea Ceccherelli w swojej charakterystyce *Pieska przydrożnego* jako sylwy, przedstawiając *Road-side Dog* jako przykład „tłumaczenia otwartego” i nakierowanego na czytelnika anglojęzycznego². Ceccherelli nie definiuje tego, jak rozumie „tłumaczenie otwarte”, z jego tekstu można jednak wywnioskować, że ponieważ *Piesek przydrożny* jako sylwa to „skrajny przykład struktury otwartej”³, tak jak ją rozumie Eco, podobnie jego tłumaczenie jest „tłumaczeniem otwartym”. Analiza Ceccherelliego, prezentowana z punktu widzenia krytyki literackiej, wydobywa na wierzch najważniejsze różnice między polską i angielską wersją tekstu i krótko je charakteryzuje, z pewnością jednak nie wyczerpuje interesującego nas zagadnienia, zwłaszcza jeśli przyglądamy mu się z perspektywy teorii przekładu. Teoretyk przekładu będzie chciał bowiem zgłębić mechanizmy i motywy kryjące się za różnicami między oboma tekstami i umiejscowić je w szerszym kontekście teorii przekładu literackiego jako odrębnej dyscypliny. I dlatego w poniższym tekście proponuję taką właśnie, translologiczną analizę *Pieska przydrożnego* i jego wersji angielskiej.

Z uwagi na to, że współautorem przygotowanego dla odbiorcy anglosaskiego przekładu był sam Miłosz, oczywiste jest, że wspomniane różnice zostały wprowadzone do tłumaczenia świadomie i celowo, co oznacza, że musimy od razu wykluczyć podejście preskryptywne i jedynym możliwym do przyjęcia kryterium pozostaje dla nas podejście deskryptywne: przedstawienie wspomnianych różnic i próba odpowiedzi na pytanie, czym kierowali się tłumacze, decydując się na takie, a nie inne rozwiązania. Takim podejściem deskryptywnym zastosowanym w analizie porównawczej *Pieska przydrożnego*

1 C. Miłosz, 1997: *Piesek Przydrożny*. Kraków, Znak; C. Miłosz, 1998: *Road-side Dog*. C. Miłosz, R. Hass, trans. New York, Farrar, Straus and Giroux.

2 A. Ceccherelli, 2007: *Sylwa a tłumaczenie otwarte*. (*Wokół Pieska podróznego [sic!] i jego wersji angielskiej*). „Postscriptum”, nr 4 (53), s. 75–88.

3 Ibidem, s. 79.

i *Road-side Dog* jest koncepcja tłumaczenia jako „przepisywania”⁴ (*rewriting*) André Lefevere’a, zgodnie z którą tłumaczenie (zarówno jako czynność, jak i skutek działania tłumacza) nie funkcjonuje w próżni, lecz wpisuje się system literatury języka docelowego, podlegając jego ograniczeniom i tendencjom⁵. Przyjęcie tej perspektywy pozwoli nam pokazać, że *Road side-Dog* jako wy-nik „przepisania” *Pieska przydrożnego* ma na celu ugruntować pozycję Miłosza w kulturze anglosaskiej (amerykańskiej) jako poety tyleż polskiego, co amerykańskiego, atrakcyjnego dla tej kultury przez podejmowanie w swojej twórczości zagadnień uniwersalnych, istotnych także dla odbiorcy anglosaskiego⁶.

Tłumaczenie jako przepisywanie

Chociaż zaproponowana przez Lefevere’a koncepcja tłumaczenia jako jednej z form przepisywania, za pomocą których dokonuje się przenikanie tekstów z jednej kultury do drugiej, liczy już sobie ponad ćwierć wieku, pozostaje w wielu wypadkach użyteczną perspektywą badawczą, ponieważ pozwala przedstawić tłumaczenie jako proces wielopoziomowy, z uwzględnieniem szeregu towarzyszących mu czynników, a nie jedynie jako zamianę tekstu źródłowego na docelowy, nawet jeśli pojmujemy ją w szerszych niż lingwistyczne kategoriach. Przyjmuję tę perspektywę w proponowanej analizie, ponieważ pozwala zidentyfikować, scharakteryzować i objąć w ramach jednego oglądu wiele działań towarzyszących tłumaczeniu *Pieska przydrożnego* obecnych na poziomie tekstualnym i ponadtekstualnym.

Przepisywanie to według Lefevere’a przenoszenie dzieła literackiego z jednego systemu do drugiego obejmujące nie tylko tradycyjnie rozumiane tłumaczenie,

-
- 4 A. Lefevere, 1992: *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London—New York, Routledge. Tu i niżej, ilekroć używam terminu „przepisywanie” w takim sensie, w jakim rozumie go Lefevere, stosuję cudzysłów — A.G.
 - 5 Uważam tym samym, że odmienności *Road-side Dog* od *Pieska przydrożnego* nie da się jedynie zredukować do kategorii „wariantów odautorskich”, jak proponuje A. Cecchelli: *Sylwa a tłumaczenie...*, s. 81.
 - 6 Nie znaczy to oczywiście, że Miłosz chce „zrzucić skórę” Polaka i Europejczyka i gotów jest się zamerykanizować. Przeciwnie, cały czas jest świadom odmienności swego polskiego i europejskiego doświadczenia. „Co uważam za rzeczywistość? Prawdopodobnie nie to samo, co poeta amerykański” — pisze w *Niemoralności sztuki*, tekście opublikowanym najpierw po angielsku i skierowanym do odbiorcy amerykańskiego, a dopiero później po polsku; C. Miłosz. 1998: *Niemoralność sztuki*. W: Idem: *Życie na wyspach*. Kraków, Znak, s. 11. Przeciwnieństwem Miłosza byłby pod tym względem młodszy o pokolenie (ur. 1936), urodzony i dorastający w Serbii Charles Simic, który uważa siebie i jest uważany za poetę amerykańskiego.

ale także tworzenie antologii, historiografię, krytykę literacką czy redakcję tekstu⁷. Nie zmienia to faktu, że tłumaczenie jest najbardziej rozpoznawalną formą przepisywania odznaczającą się największym wpływem, ponieważ zdolne jest rzutować obraz autora i jego dzieł poza granice kultury, z których te się wywodzą⁸. W trakcie przepisywania ulec zmianie może praktycznie każda cecha oryginału lub przeciwnie, zmiany mogą być znikome. Co istotne, zmiany te mogą zachodzić na kilku płaszczyznach i dotyczą nie tylko języka, ale także tego, co Lefevere określa mianem ideologii i poetyki oryginału, a co definiuję niżej⁹. Tak rozumiane przepisywanie pozostaje zawsze kompromisem między dwoma systemami literatury a konkretnie różnymi pozycjami, jakie dane dzieło zajmuje w tych systemach. Stopień tego kompromisu zależeć będzie od pozycji danego autora w obrębie systemu, w którym dokonuje się przekładu¹⁰.

Trzy główne czynniki kontrolujące, zdaniem Lefevere'a, system literatury to: 1) osoby zajmujące się profesjonalnie literaturą; 2) patronat, czyli osoby, instytucje lub inne siły społeczne (media, organizacje religijne, środowisko akademickie) decydujące o tym, jakie dzieła będą tłumaczone; 3) dominująca w danym systemie poetyka. Każdy z tych czynników działa w inny, właściwy dla siebie sposób. Osoby zajmujące się profesjonalnie literaturą to pisarze, krytycy literaccy, nauczyciele i oczywiście sami tłumacze; wszyscy oni kontrolują system od wewnątrz. Patronat to czynnik zewnętrzny i wiąże się z trzema istotnymi aspektami przepisywania, którymi są ideologia dzieła albo innymi słowy zespół zagadnień i przekonań, przyjmowanych przez odbiorców tekstów w danym systemie, uwarunkowania ekonomiczne związane z publikacją jakiegoś tekstu w obrębie systemu docelowego i wreszcie status twórcy. Dominująca poetyka to środki literackie, gatunki i motywy obowiązujące w danym systemie oraz samo rozumienie roli literatury w danej społeczności¹¹. W poniższej analizie zobaczymy, w jaki sposób te czynniki manifestują się w angielskim tłumaczeniu *Pieska przydrożnego*.

7 T. Hermans, 1999: *Translation in Systems. Descriptive and System-Oriented Approaches Explained*. Manchester, St. Jerome Publishing, s. 126; A. Lefevere, 1992: *Translation, Rewriting...*, s. iii.

8 Ibidem, s. 9.

9 A. Lefevere, 1984: *Refraction. Some Observations on the Occasion of Wole Soyinka's Opera Wonyosi*. W: O. Zuber-Skerritt, ed.: *Page to Stage. Theatre as Translation*. Amsterdam, Rodopi, s. 191—192. W tym wczesnym dla swojej koncepcji tekście Lefevere używa jeszcze terminu „refrakcja” (*refraction*), który później zastąpi terminem „przepisywanie” (*rewriting*).

10 A. Lefevere, 2009: *Ogórki Matki Courage*. A. Sadza, tłum. W: P. Bukowski, M. Heydel, red.: *Współczesne teorie przekładu. Antologia*. Kraków, Znak, s. 230.

11 A. Lefevere, 1992: *Translation, Rewriting...*, s. 11—26; J. Munday, 2008: *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. London—New York, Routledge, s. 125—128.

Pozycja Miłósza w systemie literatury amerykańskiej przed Nagrodą Nobla a *Road-side Dog*

205

Jak już wspomniano, to, czy przepisywaniu towarzyszyć będą (daleko idące) ingerencje w tekst źródłowy, zależy, zdaniem Lefevere’a, od pozycji autora w systemie docelowym i dlatego powinniśmy zacząć naszą analizę od związłego przypomnienia pozycji Miłósza w literaturze amerykańskiej, a także od tego, jak istotną rolę odgrywały w tym wypadku tłumaczenia jego tekstów. Trzeba bowiem pamiętać, że Miłosz — skazany na niebyt w komunistycznej Polsce przed 1980 rokiem — inaczej niż większość innych laureatów Literackiej Nagrody Nobla, których twórczość najpierw zostaje rozpoznana i doceniona na gruncie rodzimym, właśnie tłumaczom zawdzięczał swoje zaistnienie jako poety znanego poza wąskim kręgiem czytelników literatury emigracyjnej. Dowodzą tego słowa profesora Larsa Gyllenstena z laudacji noblowskiej:

Cechują go [Miłósza — A.G.] w podobnym stopniu dystans i obecność. To samo dotyczy jego relacji z jego nowym krajem, w którym jest pisarzem, który musi być tłumaczony, by go zrozumiano i który jest rozumiany i doceniany, aczkolwiek dzieje się to chyba na sposób okrężny, przez niepełne reprodukcje¹².

Te słowa można zresztą traktować jako doskonałe streszczenie roli i ograniczeń tłumaczenia literackiego, pokazują bowiem, że nawet jeśli tłumaczenie pozwala wyjść poza zakłęty krąg rodzimej mowy autora, zawsze dzieje się to „na sposób okrężny, przez niepełne reprodukcje”. Warto zwrócić uwagę, że jeszcze pięć lat wcześniej sam Miłosz powątpiewał w to, czy uda mu się rzeczywiście wyrwać z tego kręgu, pisząc z autoironią, że oto wśród wykładowców Uniwersytetu Kalifornijskiego w Berkeley kroczy „Ciemno Wielmożny Profesor Milosz, / Który pisywał wiersze w bliżej nieznanym języku”¹³. Podobny wyraz

12 „Distance and presence characterize him in like degree. The same applies to his relationship to his new country, where he is a writer who must be translated to be understood and who is understood and valued, though perhaps in a roundabout way and in incomplete reproductions”. L. Gyllensten, 2019: *Award Ceremony Speech*. Dostępne w Internecie: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1980/presentation-speech.html.

13 C. Miłosz, 2011: *Czarodziejska góra*. W: Idem: *Wiersze wszystkie*. Kraków, Znak, s. 689. Warto przypomnieć, zwłaszcza w slawistycznym kontekście czasopisma, iż dla odbiorców amerykańskich Miłosz był początkowo nie tyle poetą polskim, co reprezentantem nierosyjskiej literatury slawistycznej, skoro na wielu uczelniach amerykańskich literatura polska była częścią rusycystyki lub reprezentowała *minor literature* w ramach wydziałów slawistycznych. B. Holmgren, 2003: *America, America: Scouting the Routes*

przekonaniu o własnej „niemocie” daje kilkanaście lat wcześniej, jeszcze podczas pobytu we Francji, kiedy pisze do Thomasa Mertona, iż *Zniewolony umysł* — książka, dzięki której po raz pierwszy zaistniał w świadomości odbiorców anglosaskich, ale która na wiele lat przypięła mu łatkę autora zaangażowanego politycznie¹⁴ — „została napisana *in extremis* przez poetę, który nie mógł zwrócić się do obcojęzycznych czytelników wierszem”¹⁵. Również jako noblista pozostał do końca świadom tego, jak wiele zawdzięcza przekładom, jak i tego, że w każdy przekład jest z definicji wpisane niepowodzenie, kiedy mówił: „To, iż moje wiersze w przekładzie znalazły amerykańskich czytelników i słuchaczy jest dla mnie nieomal cudem. Uważam to za rzadki przywilej”¹⁶. Znaczenie tych słów Miłosza staje się jeszcze bardziej wymowne, jeśli pamiętać, że tłumaczenia to zaledwie pięć procent całej twórczości poetyckiej publikowanej każdego roku w Stanach Zjednoczonych¹⁷. Najlepiej jednak paradoks dotyczący recepcji Miłosza w Stanach Zjednoczonych wyrażają słowa Roberta Pinsky’ego, jednego z jego tłumaczy, który stwierdził, iż „Miłosz jest kluczowym [essential — A.G.] amerykańskim poetą — być może najważniejszym żyjącym amerykańskim poetą”, by dodać zaraz: „Kiedy proszę [studentów — A.G.], by wybrali jakiś wiersz, którego nauczą się na pamięć, często jest to wiersz Czesława Miłosza, w przekładzie”¹⁸.

Bogdana Carpenter zwraca uwagę, że tłumaczenia poezji i prozy Miłosza odznaczały się wysoką jakością i były często wykonywane przy współudziale same-

of Translation. W: H. Stephan, ed.: *Living in Translation. Polish Writers in America*. Amsterdam—New York, Rodopi, s. 36.

- 14 O tym, że Miłosza odbierali w ten sposób początkowo nie tylko czytelnicy anglosascy, ale także niektórzy czytelnicy krajów byłej Jugosławii, pisze Michał Kopczyk (M. Kopczyk, 2011: *(Not) New Miłosz in Slovenian*. „Przekładaniec. Between Miłosz and Miłosz”, nr 25, s. 273).
- 15 List do Thomasa Mertona z 17 stycznia 1959 roku, za: T. Merton, C. Miłosz, 1991: *Listy*. M. Tarnowska, tłum. Kraków, Znak, s. 12.
- 16 „The fact that my poems in translation have found American readers and listeners for me is almost a miracle. I consider it a rare privilege”. B. Carpenter, 1999: *The Gift Returned*. „World Literature Today”, no. 4 (73), s. 636. Wszystkie tłumaczenia, jeśli nie wskazano inaczej, moje — A.G.
- 17 Ekstrapoluję tutaj dane przedstawione przez Venutiego za rok 2009, kiedy to na 2 200 opublikowanych w tym roku tomików poezji jedynie około 115 publikacji było tłumaczeniami: L. Venuti, 2011: *Introduction. Poetry and Translation*. „Translation Studies”, vol. 4, s. 127.
- 18 „Miłosz is an essential American poet — perhaps the most important living American poet. [...] When I ask them [students — A.G.] to choose a poem to learn by heart, it is often a poem by Czesław Miłosz, in translation”. B. Carpenter, 2003: *The Gift Returned: Czesław Miłosz and American Poetry*. W: H. Stephan, ed.: *Living in Translation...*, s. 45.

go poety¹⁹, dodając, że były one „płynne, dyskretne, potoczyste” i „zasługujące na to, by stać na półce obok najlepszej poezji w języku angielskim”²⁰. To istotne słowa w kontekście naszych rozważań, wskazujące, że przed rokiem 1980 sam Miłosz był patronem własnej obecności — w formie tłumaczeń — w systemie literatury anglosaskiej²¹. Po roku 1980 rolę patronatu jako czynnika „inicjującego” przekłady jego wierszy i innych tekstów przejmuje instytucja Literackiej Nagrody Nobla. Porównanie przekładów Miłosza do najlepszej poezji w języku angielskim sugeruje ponadto, iż jego wiersze wpisywały się dobrze w dominującą poetykę systemu literatury docelowej, czego dowodzą także opinie innych badaczy, zestawiających niektóre wiersze Miłosza z twórczością Allena Ginsberga i Henry’ego Millera²². Wszystko to dowodzi, że Miłosz i Hass, tłumacząc na angielski *Pieska przydrożnego*, byli świadomi tego, iż wprowadzają w system literatury amerykańskiej kolejny tekst autora o wysokim statusie, cieszącego się uznaniem i estymą. *Road-side Dog* jest dwudziestą czwartą pozycją Miłosza tłumaczoną na język angielski²³, co sugeruje, że rozwiązania przyjęte przez tłumaczy mają na celu ugruntować pozycję autora dobrze znanego odbiorcom, jak na to wskazuje chociażby recenzja Davida S. Grossa²⁴.

19 Ibidem, s. 48.

20 „Smooth, discreet, flowing” and „deserving to stand on the shelf with the best modern poetry in English” (ibidem). Przypomnijmy jednak, że właśnie takie „płynne” (*smooth*) przekłady są zdaniem Venutiego godnym ubolewania dowodem niewdziacności tłumacza. Zob. L. Venuti, 1995: *The Translator’s Invisibility. A History of Translation*. London—New York, Routledge, s. 286.

21 O tłumaczeniach Miłosza z polskiego na angielski utworów własnych i wierszy innych poetów, zob. na przykład M.J. Mikoś, 2012: *Zarys historii polonistyki w Ameryce Północnej*. Katowice, Uniwersytet Śląski, Wydawnictwo Gnome, s. 98—108.

22 L. Nathan, A. Quinn, 1991: *The Poet’s Work: An Introduction to Czesław Miłosz*. Cambridge, Massachusetts—London, Harvard University Press, s. 76—77. Co ciekawe, wiersz *Task (Zadanie)* interpretowany przez obu badaczy przez pryzmat twórczości Ginsberga i Millera ukazał się najpierw w tłumaczeniu angielskim (autorstwa samego Miłosza) w tomie *Selected poems* w 1973 roku, a dopiero rok później po polsku w zbiorze *Gdzie wschodzi słońce i kędy zapada* wydanym w Bibliotece „Kultury” w Paryżu. To pokazuje, że w wypadku poezji Miłosza tłumaczenie jest zjawiskiem bardziej skomplikowanym niż „zwykły” przekład opublikowanego wcześniej tekstu oryginalnego.

23 Zob. Kirkus Review. Dostępne w Internecie: <https://www.kirkusreviews.com/book-reviews/czeslaw-milosz/road-side-dog/> [dostęp: 1.10.2017].

24 D.S. Gross, 1999: *Czesław Miłosz’s Road-side Dog and the Search for Self-Definition*. „World Literature Today”, no. 4 (73), s. 649—657.

Road-side Dog jako wynik „przepisania”

Wspomnieliśmy na początku artykułu, iż *Piesek przydrożny* i *Road-side Dog* różnią się między sobą pod wieloma względami, co potwierdza tezę Lefevere’a, że mamy w tym wypadku do czynienia z „przepisaniem” tekstu na potrzeby systemu docelowego. To „przepisanie” obejmuje zarówno ideologię tekstu oryginału, jak i jego poetykę i oba te aspekty omawiam osobno poniżej.

Zmiany ideologii tekstu źródłowego

Jak była o tym mowa wcześniej, ideologia tekstu to według Lefevere’a przede wszystkim ogląd świata i zespół wartości reprezentowane przez autora; porównanie polskiej wersji *Pieska przydrożnego* z jego angielskim tłumaczeniem pokazuje, iż Miłosz, jako współautor przekładu, chce być dla czytelników amerykańskich innym pisarzem, niż jest dla czytelników polskich. Dowodzą tego: zmiana okładki w wersji angielskiej, usunięcie z wersji angielskiej niektórych tekstów pełniących istotną rolę w wersji polskiej, dodanie tekstów, których brak w wersji polskiej.

Zmiana okładki

Zmiana szaty graficznej tłumaczonej publikacji jest praktyką często stosowaną przez wydawców i to z różnych powodów, niemniej można zaryzykować twierdzenie, że w wypadku *Road-side Dog* jest to istotny element świadomej zmiany ideologii tekstu angielskiego. W polskim wydaniu na obwolucie zamieszczono reprodukcję litografii przedstawiającej klasycystyczny pałac w Werkach, w północnej części Wilna, gdzie na pierwszym planie widoczny jest gościniec, a na nim ujadający „piesek przydrożny”. Ta okładka, wraz z otwierającym zbiór tekstem, stanowi klucz interpretacyjny całej książki, przedstawiając status Miłosza w polskim systemie literatury jako poety z mitycznej Litwy Mickiewicza pamiętającego ziemiańskie dworki II Rzeczypospolitej i „początek stulecia”, o którym mówi tytułowy tekst²⁵. Wydawca amerykański (i sam Miłosz?) uznali ten aspekt

25 Paradoksalnie, wyrazem tego statusu była również kontrowersyjna i szeroko komentowana wypowiedź Zbigniewa Macheja „o starym niedźwiedziu [mamy tu wyraźny trop wskazujący na *Pana Tadeusza* — A.G.] [...], który jest teraz emerytowanym

twórczości i doświadczenia polskiego noblisty za nieprzekładalny²⁶ i w wersji przygotowanej na rynek Ameryki Północnej na okładce autorstwa Abby Kagan widzimy rysunek psa, na którego tułowiu rozrysowano mapę przedstawiającą drogę z rozgałęzieniami, schematyczne rysunki drzew i domów oraz kościół z prostą wieżą na planie kwadratu, umiejscowioną w przedniej części budynku, typową dla świątyń purytańskich XVII i XVIII stulecia w Stanach Zjednoczonych, zupełnie odmienną od wież i hełmów baroku cechujących polską architekturę sakralną jeszcze wiele wieków po kontrreformacji. W ten sposób „piesek przydrożny” z oryginału, zakorzeniony w doświadczeniu Miłosza jako świadka Polski ziemiańskiej, staje się dla czytelnika amerykańskiego jedynie metaforą, a samo doświadczenie schodzi na dalszy plan.

Odmienne zbiory tekstów

Różnice między ideologią wersji polskiej i angielskiej *Pieska przydrożnego* dochodzą wyraźniej do głosu, gdy porównamy zbiory tekstów składające się na każdą z nich. Wersja angielska jest o jedną trzecią krótsza niż wersja polska i nie zamieszczono w niej kilkudziesięciu tekstów obecnych w wersji polskiej (w tym ponad połowy tekstów z *Tematów do odstąpienia*), dodając równocześnie teksty, których brak w polskim wydaniu. Wśród tekstów nieobecnych w wersji angielskiej mamy przede wszystkim sekcje nawiązujące do polskiego systemu literatury, takie jak *Pan Hadeusz*²⁷ czy *Gombrowicz*²⁸, refleksję o muzyce z obszernym cytatem z Edwarda Stachury²⁹ i sekcje odwołujące się bezpośrednio do kultury polskiej i polskiego odbiorcy: do tradycji Dnia Zadusznego³⁰, polskich pieśni dziadowskich³¹ lub do kontaktów z polskimi czytelnikami³².

cyrkowym niedźwiedziem”. J. Podsiadło, 2002: *Rzeczy żenujące i ruchy niegodne*. „Tygodnik Powszechny”, nr 30 (2768), s. 14.

26 O nieprzekładalności tego doświadczenia pisze sam Miłosz w wierszu *Capri*: „Chaty kurne, dym kłębiący się na ich dachach i szerokie / drogi piaszczyste w sosnowych borach. / Kraje i miasta, które muszą pozostać bez imienia, bo komu / wytłumaczyć, dlaczego i ile razy zmieniano ich sztandary / i godła?”. C. Miłosz: *Wiersze wszystkie...*, s. 1055.

27 C. Miłosz, 1997: *Piesek przydrożny...*, s. 202—203. Ceccherelli podaje błędny tytuł, „*Pan Tadeusz*” — A. Ceccherelli, 2007: *Sylwa a tłumaczenie otwarte...*, s. 81.

28 C. Miłosz, 1997: *Piesek przydrożny...*, s. 114.

29 *Nie jest podobne*, zob. ibidem, s. 98.

30 *Odrodzenie religijności*, zob. ibidem, s. 47.

31 *Pieśń dziadowska*, zob. ibidem, s. 39.

32 *Ośmioletnia Asia w Toruniu*, zob. ibidem, s. 82.

W niektórych wypadkach z tekstów w wersji angielskiej usunięto fragmenty zrozumiałe tylko dla czytelnika polskiego³³. Co istotne, brak w wersji angielskiej także niektórych refleksji Miłosza odnoszących się do chrześcijaństwa, a zwłaszcza katolicyzmu. I tak na przykład czytelnik anglojęzyczny nie pozna wierszy *Dzień stworzenia*³⁴ lub *Nieosiągalne*³⁵. W pierwszym Miłosz nawiązuje do średniowiecznej koncepcji *creatio continua* głoszonej między innymi przez Tomasza z Akwinu i Dunska Szkota, która dla przeciętnego odbiorcy amerykańskiego, zwłaszcza wychowanego w tradycji protestanckiej, będzie zupełnie obca (aczkolwiek można ją odnaleźć w ideologii brytyjskiego systemu literatury w twórczości Gerarda Manleya Hopkinsa zafascynowanego Dunsem Szkotem³⁶). Z kolei w drugim uwypukla elementy doktryny stojące w wyraźnej sprzeczności z popularną w Stanach Zjednoczonych interpretacją chrześcijaństwa w kategoriach ewangelii sukcesu (*prosperity gospel*). Nie mamy także w wersji angielskiej tekstu poświęconego erozji wyobraźni religijnej z odwołaniami do Dantego Alighieri i Hieronima Boscha³⁷. Czytelnik anglojęzyczny nie pozna także bardzo długiej, w porównaniu z innymi tekstami składającymi się na książkę, refleksji Miłosza poświęconej jego wierze jako członka wspólnoty Kościoła katolickiego i uczestnika katolickiej liturgii³⁸ ani tego, co sądzi o *Psalmach* (przypominając, że tłumaczył je na polski)³⁹.

Jeszcze bardziej intrygująca z perspektywy translatoologicznej jest obecność w angielskiej wersji książki pięciu krótkich form prozatorskich, których brak w wersji polskiej⁴⁰. Nie da się ich wyjaśnić przez odwołanie się do tradycyjnych strategii tłumaczeniowych takich jak domestykacja, ponieważ nie mamy w tym wypadku do czynienia z modyfikacją już istniejących tekstów. Nie wiemy też

33 Na przykład dotyczące polskiej fonetyki (ibidem, s. 73) czy *Lalki Prusa* (ibidem, s. 266). Zastanawiające jest także, że Julian Przyboś, pojawiający się w tekście *Niechęć* (ibidem, s. 54) nie znika w wersji angielskiej całkowicie, lecz pojawia się w formie enigmatycznych inicjałów (J.P.). Zob. C. Miłosz: *Road-side Dog...*, s. 29.

34 „Ależ to wcale trudne nie jest. / Pan Bóg stworzył świat. A jak dawno temu? / Niedawno. Dzisiaj rano. Chyba przed godziną. / Bo kwiaty otwierają się, ledwo co dokończone”. C. Miłosz: *Piesek przydrożny...*, s. 48.

35 „Na tym polega tajemnica krzyża, / Że ohydne narzędzie torturę uczyniono znakiem zbawienia / Jak ludzie mogą nie myśleć, co obnoszą w swoich kościołach? / Karzący ogień niech strawi fundamenty świata”. Ibidem, s. 51.

36 D. Fergusson, 2016: *Stworzenie*. A. Gomola, tłum. Kraków, Wydawnictwo M, s. 43.

37 *Ubóstwo Wyobraźni*, zob. C. Miłosz, 1997: *Piesek przydrożny...*, s. 34.

38 *Wierzyć nie wierzyć*, zob. ibidem, s. 27–28

39 *Psalmy*, zob. ibidem, s. 38.

40 Zamieszczą je w swoim artykule, Ceccherelli, *Sylwa a tłumaczenie otwarte...*, s. 83–85. Oprócz nich mamy także czasami dopiski do niektórych sekcji, na przykład wzmiankę o Tonio Krögerze z opowiadania Thomasa Manna, nieobecną w polskiej wersji tekstu *Skaza*; por. C. Miłosz, 1997: *Piesek przydrożny...*, s. 52.

(a przynajmniej nie wie tego piszący te słowa), czy są to tłumaczenia polskich tekstów, które ostatecznie nie znalazły się w *Piesku przydrożnym*, czy też zostały napisane w języku angielskim na potrzeby wersji angielskiej. Z tego powodu przydatna okazuje się perspektywa Lefever’a, niezależnie bowiem od tego, jakie jest wyjaśnienie nurtujących nas kwestii, oczywiste pozostaje, że są one przeznaczone dla odbiorcy anglojęzycznego. Dotyczy to nie tylko krótkiej impresji na temat zaskakującej bliskości przyrody w zurbanizowanym krajobrazie Stanów Zjednoczonych⁴¹, ale przede wszystkim tekstu *It appears*, w którym Miłosz podkreśla, że nie uważa się za poetę katolickiego, zaś treść religijna jego wierszy wynika bardziej z jego wątpliwości, zamętu i rozpacz niż z wiary⁴². *It appears* ma zatem pokazać, że Miłosz, nawet jeśli mocno eksponuje w swojej twórczości wątki religijne i stawia pytania przynależne religii, nie chce, by odbiorca anglosaski, przede wszystkim amerykański, redukował jego twórczość wyłącznie do tego wymiaru. Ten punkt widzenia zdaje się potwierdzać Gross, pisząc, iż nawet jeśli Miłosz (taki, jakim go widzą Amerykanie) potrzebuje odpowiedzi lewicowych bądź religijnych, nie są one w stanie zmierzyć się ze sceptycyzmem i pesymizmem, które muszą zdominować każdą uczciwą reakcję na to, co przynosi nam nasza historia⁴³. Stwierdza ponadto, iż wszystkie konceptualizacje religijne Miłosza są naznaczone głęboką ironią i sceptycyzmem⁴⁴.

Jak się jednak ma taki obraz Miłosza do *Traktatu teologicznego* czy słów poety w liście do Jana Pawła II, w którym prosi adresata, by potwierdził zgodność jego poezji z katolicką ortodoksją?⁴⁵ Nawet jeśli ów wiersz i ów list powstały już po

41 „In a landscape that is nearly totally urban, just by the freeway, a pond, rushes, a wild duck, small trees. Those who pass on the road feel at that sight a kind of relief, though they would not be able to name it”. C. Milosz, 1998: *Road-side Dog...*, s. 31.

42 „Yet the religious content of my poems is not the result of design by a believer; it grew out of my doubts, turmoil, and despair, as they searched for a form. If not for a strong heretical seasoning, the religious content would not have been there. Thus, my resistance to being squeezed into the rubric of »Catholic poet« was well founded”. C. Milosz, 1998: *Road-side Dog...*, s. 77.

43 „Both leftist political and religious responses are necessary for Miłosz, but neither one nor the other, nor any combination of them, seems to Miłosz to stand up to the scepticism and pessimism which must dominate any honest response to our history”. D.S. Gross, 1999: *Czesław Miłosz’s Road-side Dog...*, s. 655.

44 „All political and religious conceptualizations [...] are viewed and presented by Miłosz with profound irony and scepticism”. Ibidem, 656.

45 „Wiek zmienia perspektywę i kiedy byłem młody zwracanie się przez poetę o błogosławieństwo papieskie uchodziło za niestosowność. A to właśnie jest przedmiotem mojej troski, bo w ciągu ostatnich lat pisałem wiersze z myślą o nieodbieganiu od katolickiej ortodoksji i nie wiem, jak w rezultacie to wychodziło. Proszę więc o słowa potwierdzające moje dążenie do wspólnego nam celu”. A. Franaszek, 2011: *Miłosz. Biografia*. Kraków, Znak, s. 742—743.

publikacji omawianych tu tekstów, to czy nie mamy do czynienia ze sprzecznością? Nie, jeśli przyjmiemy za Lefevere’em, że tłumaczenie to „przepisywanie” tekstu uwzględniające status autora w systemie docelowym. Odmienne ideologie tekstu polskiego i angielskiego służą ugruntowaniu odmiennego wizerunku Miłosza odpowiednio w polskim i w angielskim systemie literatury. W polskim systemie Miłosz może być i bywa traktowany jako poeta *par excellence* religijny⁴⁶, natomiast *Road-side Dog* będący wynikiem „przepisania” *Pieska przydrożnego*, pozbawiony kilku kluczowych refleksji dotyczących chrześcijaństwa i uzupełniony o ważną deklarację *It appears*, koresponduje z ugruntowanym już wcześniej obrazem Miłosza w amerykańskim systemie literatury jako poety, który co prawda pochodzi z egzotycznej Litwy⁴⁷, jednak jego twórczość nie jest bynajmniej egzotyczna dla amerykańskiego odbiorcy (jak o tym świadczą cytowane wcześniej słowa Pinsky’ego) i nie można jej zawęzić do ram konfesyjnych.

Zmiana poetyki tekstu źródłowego

Zmianę poetyki *Pieska przydrożnego* sygnalizuje nieobecność w wersji angielskiej wielu elementów oryginału powodujących jego nacechowanie, widocznych zwłaszcza na poziomie leksyki. Dotyczy to archaizmów, regionalizmów, neologizmów lub innych form leksykalnych, które bądź wyróżniają tekst polski jako dzieło autora korzystającego z zasobów leksykalnych dawnej polszczyzny, innymi słowy jako tekst Miłosza — nestora polskiej poezji, bądź w inny sposób wskazują na jego niestandardowość. Tymczasem *Road-side Dog* jako wynik przepisania to tekst nienacechowany, odznaczający się leksyką mocniej zintegrowaną z amerykańskim systemem literatury niż leksyka oryginału z polskim systemem. Ponadto w niektórych wypadkach zastosowane w przekładzie ekwiwalenty nie posiadają takich samych konotacji jak terminy oryginału, co także sprawia, że *Piesek przydrożny* i *Road-side Dog* w odmienny sposób wpisują się w systemy literatury polskiej i angielskiej.

Dobrze ilustruje opisywane wcześniej zmiany tytułowy tekst otwierający książkę (boldem zaznaczam terminy, które omawiam w dalszej części rozważań).

46 Zob. np. J. Szymik, 1996: *Problem teologicznego wymiaru dzieła literackiego Czesława Miłosza*. Katowice, Wydawnictwo św. Jacka.

47 Co więcej, zdarza się, że dla niektórych amerykańskich intelektualistów w mniejszym stopniu interesujących się jego twórczością i biografią, Miłosz jest poetą litewskim, nie polskim. Wybitny amerykański historyk Robert Wilken pisze o nim jako o „Lithuanian poet”. R.L. Wilken, 2012: *The First Thousand Years: A Global History of Christianity*. New Haven, Yale University Press, s. 1.

Wybrałem się na poznawanie mojej ziemi parokonnym wozem, z dużym zapasem **poszoru** i blaszanym wiadrem grzechoczącym z tyłu. Wiadro potrzebne, żeby konie napoić. Poznawałem **powiaty pagórków i borków**, to znów **puszczańskie**, w których dym kłębi się na dachach domostw, jakby się paliło, a to dlatego, że chaty są kurne. Albo jechałem przez okolice **polne i jeziorne**. Jakże ciekawie tak posuwać się naprzód i popuszczać **lejc**, i czekać, aż powoli zza drzew ukaże się w dole wioska, albo park i w nim biel **dworu**. I zaraz obszczekiwał nas **piesek**, pilny w spełnianiu swego obowiązku. Był to początek stulecia, teraz jest koniec. Myślałem nie tylko o ludziach, którzy tam mieszkali, także o pokoleniach **piesków** im w codziennej krzątaniu towarzyszących, i raz, nie wiadomo skąd, pewnie we śnie nad ranem, zjawiła się ta śmieszna i czuła nazwa: „**piesek przydrożny**”.

I went on a journey to acquaint myself with my province, in a two-horse wagon with a lot of **fodder** and a tin bucket rattling in the back. The bucket was required for the horses to drink from. I travelled through a **country** of hills and **pine groves** that gave way to stretches of **forest**, where tangles of smoke hovered over the roofs of houses, as if they were on fire, for they were chimneyless cabins; I crossed districts of fields and **lakes**. It was so interesting to be moving, to give the horses their reins, and wait till, in the next valley, a village slowly appeared, or a park with the white spot of a **manor** inside it. And always we were barked at by a **dog**, assiduous in its duty. That was the beginning of the century; this is its end. I have been thinking not only of the people who lived there once but also of the generations of **dogs** accompanying them in their everyday bustle, and one night — I don't know where it came from — in a pre-dawn sleep, that funny and tender phrase composed itself: “**a road-side dog**”.

Już w pierwszym, otwierającym całą książkę zdaniu, czytelnik polski spotyka nieznanne mu najpewniej słowo „poszor”, dawny odpowiednik „obroku”. A zatem już od pierwszego zdania będzie odczytywał reminiscencję Miłosza jako tekst nacechowany. Wrażenie to pogłębiają w kolejnych zdaniach przymiotniki „puszczańskie” i „jeziorne” oraz uznawany za niepoprawny we współczesnej polszczyźnie dopełniacz „lejc”⁴⁸. Te nacechowania, a także wzmianka o „bieli dworu”, w połączeniu z litografią zamieszczoną na obwolucie *Pieska przydrożnego*, wzmacniają przekaz tekstu jako wspomnienia starego poety z Litwy. Czytelnik angielski otrzymuje w wyniku „przepisywania” tekst nienacechowany: „fodder” to termin współczesny, „district of lakes” i „stretches of forest” reprezentują neutralną poetykę. W przekładzie znikają także konotacje intertekstualne

48 A. Markowski, red., 2004: *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa, PWN, s. 470.

i historyczno-kulturowe powiązane w oryginale z terminami „powiat” i „dwór”. Czytelnicy dobrze znający twórczość Miłosza mogą skojarzyć „powiat” z frazą o „kiejdańskim powiecie” z wiersza *Czarodziejska góra*⁴⁹; i oni, i czytelnicy mniej obeznani z wierszami noblisty będą świadomi, że „powiat” i „dwór” odwołują się do Polski ziemiańskiej. W tekście angielskim „powiat” został oddany przez pozbawiony konotacji administracyjnych rzeczownik „country”; podobnie „dwór” został przepisany jako szerszy znaczeniowo rzeczownik „manor”. Znikają także w wyniku przepisania takie wyznaczniki poetyckości tekstu jak podobieństwo morfologiczno-foniczne w obrębie fraz „pagórki i borki” oraz „polne i jeziorne”. I wreszcie znika w przekładzie deminutywna forma rzeczownika „pies”, co wypacza tekst docelowy, ponieważ do tego deminutywu odwołuje się przymiotnik „czuła”; jego angielski ekwiwalent przy braku deminutywu nie ma w tekście docelowym żadnego uzasadnienia.

Przykłady takiego nienacechowania znajdziemy także w innych tekstach składających się na angielską wersję *Pieska przydrożnego*. W krótkiej refleksji *Przestroga* Miłosz pisze o zwierzątkach z „rysunkówek” dla dzieci, co w wersji angielskiej oddano za pomocą standardowego „cartoons”. Także i w tej wersji znikają deminutywy: „pszczołki” i „króliczki” zostają przetłumaczone jako „bees” i „rabbits”⁵⁰. Podobnych przykładów znajdziemy więcej: „cyrograf” ma w wersji angielskiej znacznie bardziej standardowy leksykalnie ekwiwalent „pact”⁵¹, a regionalizm/archaizm „grable” (grabie) to w wersji angielskiej standardowe „rakes” (grabie)⁵².

Innym przykładem subtelnej zmiany poetyki jest podpowiadanie czytelnikowi — jak sądzę — odmienności gatunkowej konkretnego tekstu. I tak na przykład niektóre refleksje w *Piesku przydrożnym* (między innymi *Nie mój, Pelikany (Costa Rica), Kula (Costa Rica), Religia Helenki i Yokimura*⁵³) zostały wydrukowane kursywą, co sugeruje, że Miłosz traktuje je jako wiersze, natomiast ich tłumaczenia w angielskiej wersji tekstu są wydrukowane czcionką prostą, tak jak wszystkie pozostałe teksty zbioru, co każe traktować je jak prozę⁵⁴.

49 „Budberg: w dzieciństwie domowe nazwisko. / Dużo znaczyła w kiejdańskim powiecie / Ta rosyjska rodzina z bałtyckich Niemców”. C. Miłosz, 2011: *Czarodziejska góra*. W: Idem: *Wiersze wszystkie...*, s. 689.

50 C. Miłosz, 1997: *Piesek przydrożny...*, s. 71; C. Miłosz, 1998: *Road-side Dog...*, s. 47.

51 C. Miłosz, 1997: *Piesek przydrożny...*, s. 65; C. Miłosz, 1998: *Road-side Dog...*, s. 41. Tu jednak przyczyną może być także lakuna w języku angielskim.

52 C. Miłosz, 1997: *Piesek przydrożny...*, s. 144; C. Miłosz, 1998: *Road-side Dog...*, s. 87.

53 C. Miłosz, 1997: *Piesek przydrożny...*, s. 12, 68, 69, 165, 166.

54 C. Miłosz, 1998: *Road-side Dog...*, s. 8, 42, 43, 107, 108.

Wnioski

W analizie translatologicznej zawsze na szczególną uwagę zasługują przekłady autorskie, a zainteresowanie badacza wzrasta, gdy okazuje się, że tekst źródłowy i docelowy różnią się od siebie daleko bardziej, niż oczekiwaliśmy tego w standardowym przekładzie literackim, a z taką właśnie sytuacją mamy do czynienia w parze tekstów *Piesek przydrożny/Road-side Dog*. Biorąc pod uwagę opuszczenie i dodanie wielu odrębnych jednostek tekstu w wersji angielskiej, eliminacje i dopiski w obrębie innych jednostek oraz zmianę jego stylistyki wynikającą z subtelnych, acz znaczących przesunięć leksykalnych, należy uznać *Road-side Dog* za wysoce niestandardowy przykład przekładu literackiego, za chimerę w zoologu translatologa. A skoro mamy do czynienia z chimerą, zawodzi tradycyjna taksonomia literaturoznawcza i przekładoznawcza. Andrea Ceccherelli proponuje zatem traktować przekład *Pieska przydrożnego* jako „dzieło otwarte”, aczkolwiek nie precyzuje dokładnie, co miałyby to znaczyć. Przedstawiony wywód pokazuje, że *Road-side Dog* równie dobrze wpisuje się w definicję tłumaczenia jako „przepisywania”, tak jak je rozumie André Lefevere. Istotnie, nasza analiza pokazała, że zmiany ideologii i poetyki w angielskiej wersji *Pieska przydrożnego* — od zmian w tekście po zmianę okładki — stają się zrozumiałe, gdy mamy świadomość trwałej obecności Miłosza w literaturze amerykańskiej będącej początkowo wynikiem własnego patronatu, a później patronatu wynikającego z Literackiej Nagrody Nobla. Przedstawione różnice między wersją polską a angielską *Pieska przydrożnego* są pochodną tej wyraźnej obecności polskiego poety w świadomości czytelnika amerykańskiego, a równocześnie obecność tę wzmacniają. Za sprawą „przepisania” *Road-side Dog*, nie zacierając w żadnym razie tożsamości Miłosza jako poety polskiego, ugruntowuje jego pozycję w systemie literatury amerykańskiej.

Literatura

- Carpenter B., 2003: *The Gift Returned: Czesław Miłosz and American Poetry*. W: H. Stephan, ed.: *Living in Translation. Polish Writers in America*. Amsterdam—New York, Rodopi, s. 45—76.
- Carpenter B., 1999: *The Gift Returned*. „World Literature Today”, no. 4 (73), s. 631—636.
- Ceccherelli A., 2007: *Sylwa a tłumaczenie otwarte. (Wokół Pieska podróznego i jego wersji angielskiej)*. „Postscriptum”, nr 1 (53), s. 75—88.
- Fergusson D., 2016: *Stworzenie*. A. Gomola, tłum. Kraków, Wydawnictwo M.
- Franaszek A., 2011: *Miłosz. Biografia*. Kraków, Znak.

- Gross D.S., 1999: *Czesław Miłosz's Road-side Dog and the Search for Self-Definition*. „World Literature Today”, no. 4 (73), s. 649—657.
- Gyllensten L., 2019: *Award ceremony speech*. Dostępne w Internecie: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1980/presentation-speech.html
- Hermans T., 1999: *Translation in Systems. Descriptive and System-Oriented Approaches Explained*. Manchester, St. Jerome Publishing.
- Holmgren B., 2003: *America, America: Scouting the Routes of Translation*. W: H. Stephan, ed.: *Living in Translation. Polish Writers in America*. Amsterdam—New York, Rodopi, 2003, s. 29—44.
- Kopczyk M., 2011: *(Not) New Miłosz in Slovenian*. „Przekładaniec. Between Miłosz and Milosz”, nr 25, s. 271—280.
- Lefevere A., 2009: *Ogórki Matki Courage*. A. Sadza, tłum. W: P. Bukowski, M. Heydel, red.: *Współczesne teorie przekładu. Antologia*. Kraków, Znak, s. 223—247.
- Lefevere A., 1984: *Refraction. Some Observations on the Occasion of Wole Soyinka's Opera Wonoyosi*. W: O. Zuber-Skerritt, ed.: *Page to Stage. Theatre as Translation*. Amsterdam, Rodopi, s. 191—198.
- Lefevere A., 1992: *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London—New York, Routledge.
- Merton T., Miłosz C., 1991: *Listy*. M. Tarnowska, tłum. Kraków, Znak.
- Mikoś M.J., 2012: *Zarys historii polonistyki w Ameryce Północnej*. Katowice, Uniwersytet Śląski, Wydawnictwo Gnome.
- Miłosz C., 1998: *Niemoralność sztuki*. W: Idem: *Życie na wyspach*. Kraków, Znak, s. 9—18.
- Miłosz C., 1997: *Piesek przydrożny*. Kraków, Znak.
- Miłosz C., 1998: *Road-side Dog*. C. Miłosz, R. Hass, trans. New York, Farrar, Straus and Giroux.
- Miłosz C., 2001: *Wiersze wszystkie*. Kraków, Znak.
- Munday J., 2008: *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. London—New York, Routledge.
- Nathan L., Quinn A., 1991: *The Poet's Work: An Introduction to Czesław Miłosz*. Cambridge Massachusetts, London, England, Harvard University Press.
- Podsiadło J., 2002: *Rzeczy żenujące i ruchy niegodne*. „Tygodnik Powszechny”, nr 30 (2768), s. 14.
- Szymik J., 1996: *Problem Teologicznego Wymiaru Dzieła Literackiego Czesława Miłosza*. Katowice, Księgarnia św. Jacka.
- Venuti L., 1995: *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. London—New York, Routledge.
- Markowski A., red., 2004: *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa, PWN.

Wilken R.L., 2012: *The First Thousand Years: A Global History of Christianity*.
New Haven, Yale University Press.

Aleksander Gomola

Road-side Dog as “rewriting” of *Piesek przydrożny* or:
How Czesław Miłosz presents himself to American readers

SUMMARY | The article compares the Polish and English versions of Czesław Miłosz’s collection of short prose and poems entitled *Piesek przydrożny* (*Road-side Dog* translated by Miłosz himself and Robert Hass) in a prism of rewriting/refraction as defined by André Lefevere. Significant differences between the original and its English version discussed in the article suggest that *Road-side Dog* should be seen as a Lefeverian “rewriting” of the original and as such it both confirms and strengthens a unique position of Miłosz and his oeuvre in American literary system.

KEYWORDS | rewriting, refraction, American literary system, poetry translation, André Lefevere, Czesław Miłosz

Aleksander Gomola

Road-side dog en tant que « réécriture » du *Chien mandarin*, ou comment
Czesław Miłosz se présente lui-même au lecteur américain

RÉSUMÉ | L’objectif de l’article est d’effectuer une analyse comparatiste du *Chien mandarin* de Czesław Miłosz avec sa traduction anglaise *Road-side dog*. C’est la conception traductologique d’André Lefevere, comprise comme réécriture (« rewriting »), qui constitue l’approche théorique appliquée dans la présente étude. Sur la base de l’analyse des différences significatives situées au niveau textuel et extratextuel et concernant l’idéologie et la poétique des deux textes, l’article prouve que *Road-side dog* est une « réécriture » du *Chien mandarin* visant à confirmer et consolider la position de Miłosz dans le système littéraire américain.

MOTS CLÉS | réécriture, réfraction, système littéraire américain, traduction poétique, André Lefevere, Czesław Miłosz

ALEKSANDER GOMOLA | doktor habilitowany, adiunkt w Katedrze do Badań nad Przekładem i Komunikacją Międzykulturową UJ, tłumacz, językoznawca i tłumacz. W swoich badaniach zajmuje się kognitywnymi aspektami teorii przekładu oraz różnicami międzykulturowymi w przekładzie. Jego ostatnio opublikowane artykuły translologiczne to między innymi: *English evaluative concepts in a contemporary devotional Christian text: a comparative study of „Dzienniczek” by Faustyna Kowalska and its English translation* (2016) i *Gdy przekład zaciera ślady:*

Szekspir jako kryptokatolik i jego tłumacze („Roczniki Humanistyczne KUL” 2016, nr 64 (8)). Twórczości Miłosza poświęcił wcześniej dwa teksty: *Translation as a different conceptualization: a linguistic analysis of a poem by Czesław Miłosz and its English translation* (w: *Cognition in language: volume in honour of professor Elżbieta Tabakowska*, 2007) oraz *Miłosz—Merton: układ podwójny* („Przekładaniec” 2011, nr 25).